

TURİZM SAĞLIĞI HİZMETLERİ ve ÜLKE SAĞLIK SİSTEMİ

Prof. Dr. Recep AKDUR

Bir ülke ya da bölgede var olan sağlık sistemi ve toplumun sağlık düzeyi ile o ülkedeki turizm sağlığı hizmetleri arasında çok yakın bir ilişki vardır. Çünkü; turizm sağlığı hizmetlerinin: 1) Bulaşıcı hastalık etkenlerinin ülkeler ve bölgeler arasında taşınmasını önlenmek, 2) Turistin, gezisini güvenle ve hastalanmadan tamamlamasını sağlamak ve 3) Gereğinde, turiste kaliteli bir sağlık hizmeti sunmak şeklinde sıralanabilecek olan başlıca konu ve amaçları düşünüldüğünde, bu hizmetlerin, sağlık hizmetlerinin bilinen tüm iş ve işlevlerini içerecek kadar geniş kapsamlı olduğu anlaşılır. Ayrıca, bu hizmetler, sanıldığı gibi aksine, yalnızca belli bir sezonda ya da bölgede götürülecek hizmetler olmayıp, tüm ülkeyi kapsamada ve sürekli olmasında da zorunluluk olan hizmetlerdir. Hem içerik olarak hem de ülke sathına yayılması açısından, böylesine kapsamlı ve sürekli olması gereken turizm sağlığı hizmetlerinin ayrı bir sağlık sistemi ile götürülmesi hem olanaksız hem de gereksizdir. Bu nedenle de, bir ülkede turizm sağlığı hizmetlerinin gelişkinliği ya da başarısı doğrudan doğruya o ülkedeki sağlık sisteminin gelişkinliğine ve başarısına bağlıdır. Bu hizmetlerin başlıca konu ve amaçları ayrıntılandırıldığında, bu gerçeklik daha da netleşir.

1. Turistin bulaşıcı hastalık etkeni taşınmasını önlemek: Bir kişinin ülke içi ya da ülke dışı yolculuk yaptığında, sağlık açısından yarattığı en önemli risklerden birisi; yolculuk yapan kişinin hedef ülke ya da bölgeye bulaşıcı hastalık etkenlerini götürmesi ya da oradan aldığı hastalık etkenlerini kendi ülke ya da bölgesine getirmesidir. Bunu önlemenin, teorik olarak, başlıca beş yolu vardır; a) dünyadan bulaşıcı hastalıkların eradike edilmesi, b) yola çıkılan ülke ya da bölge sağlık otoritesinin, dışarıya gidecek kişiyi sağlık kontrolünden geçirerek, onun yolculuğa çıkmasına izin vermesi ya da vermemesi, c) gidilen hedef ülkenin veya bölgenin sağlık otoritelerinin, girişte sağlık kontrolü yaparak girişe izin vermesi ya da vermemesi, d) ülkede veya bölgede görülecek her türden bulaşıcı hastalığa karşı çabuk ve etkili bir reaksiyon veren sağlık örgütüne sahip olmak ve bulaşıcı hastalık çıkar çıkmaz kontrol altına alarak baskılamak, e) bulaşıcı hastalıkların salgın yapamayacağı bir çevre yaratmak. Bu seçenekler tek tek irdelendiğinde, en akılcı ve kolay yolun son iki seçenek olduğu görülür ve anlaşılır.

Bulaşıcı hastalıkların tüm dünyadan eradike edilmesinin genelde insanlığın özelde de ülkelerin çok iyi sağlık sistemlerine sahip olmaları ile olanaklı olabileceği tartışma götürmez. Ülkelerin çok iyi sağlık sistemlerine sahip olmaları halinde bile, bulaşıcı hastalıkların tümü bir yana, bazılarının bile eradikasyonunun çok zor olduğu ve oldukça uzun bir zaman aldığı çiçek ve polio eradikasyonu uygulamalarından bilinmektedir. Bulaşıcı hastalıkların bazılarının (çiçek gerçekleşti, polio aday) dünyadan eradikasyonunda başarılı olunsa bile tüm bulaşıcı hastalıklar için bu başarının, en azından şimdilik, olanaklı olmadığı söylenebilir. Bulaşıcı hastalıkları tek tek eradike ederek bu hedefe yaklaşılacağı akla gelmekte ise de, bu da çok zordur çünkü; bir yandan bazı bulaşıcı hastalıklar dünyadan eradike edilirken (çiçekte olduğu gibi) öte yandan da yeni bulaşıcı hastalıklar devreye girmekte (AIDS' de olduğu gibi) diğer bazı yenilerinin de devreye girmesi olası görülmektedir. Bu nedenlerle, bulaşıcı hastalıkların dünyadan eradike edilmesi amacının teorik ve utopik bir hedef olmaktan öteye fazla bir pratik değeri yoktur ve dünyada bulaşıcı hastalıklar var olmaya devam edecektir. Dünyada bulaşıcı hastalıklar var olduğu sürece de turizmin bulaşıcı hastalık taşıma riski devam edecektir.

Turizmin bulaşıcı hastalık taşınmasını önlemek amacıyla, turistlerin ülkelere giriş ve çıkışlarında sağlık kontrollerinden geçirilmesi seçenekleri düşünüldüğünde; yönetimler genellikle ve öncelikle olaya kendi toplumu açısından yaklaşır. Bu nedenle de, turistlerin ülkeden çıkarken sağlık otoriteleri tarafından herhangi bir kontrolden geçirilmesi seçeneğini ya önemsemezler ya da üzerinde hiç durmazlar. Genellikle, kontrolün hedef ülke tarafından; yani girişte yapılması beklenir. Buna karşılık,

hedef ülkeler de, turisti kaçırmak endişesi ile, sınırlarında bazı zorlayıcı önlemleri almak ya da titiz bir sağlık kontrolü yapmak istemezler. Özellikle de gelişmekte olan ve turizimden beklentisi fazla olan ülkeler sınırlarını oldukça gevşek tutar. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin aleyhine işleyen bir yapı ve kısır bir döngü oluşturur. Çünkü; bu ülkelerin sınır kapılarında, herhangi bir salgının olduğu bilinen ülkeleden gelen kişiler bile ciddi bir sağlık konturölünden geçirilmez. Böylece hem kendisinde olan bulaşıcı hastalıklarla başedemez hem de dışarıdan gelen bulaşıcı hastalıklara çok açık olurlar. Sınır kapılarından giriş ve çıkışlarda ciddi sağlık kontrollerinin yapılabilmesi için, öncelikle bu anlayışın değişmesi gerekir. Tüm hastalıklar için olmasa bile, belli bazı hastalıkların salgın ya da endemik olduğu ülkeler, vatandaşları yurtdışına çıkarken kontrol ettikten sonra çıkışına izin verseler, bu tür hastalıkların dünya ölçeğinde kontrolü açısından olumlu bir ortam yaratılabilir ve sınır kontrolleri gerçekten işlevsel olabilir.

Anlayış değişse bile, sınır ya da bölge çıkış ve girişlerinde sağlık kontrolü yapılması pratikte son derece zor ve hatta olanaksızdır. Örneğin; sıtmanın endemik olduğu illerden diğer illere yolculuk yapan tüm yolcuların, bu bölgelerin terminallerinde kalın yayma yaparak çıkmasına ya da girmesine izin vermek pratikte olanaklı değildir. Aynı şekilde, sıtmanın yaygın olduğu ülkelerin sınırlarından çıkış yapacak binlerce kişiden, sınır kapılarında, kalın yayma yaparak, parazit taşıyıp taşımadığına göre, işlem yapması son derece zor hatta olanaksızdır.

Pratikte zor olmasına karşın, seçilmiş bazı hastalıklar için, sınırlardan giriş yapanların kontrol edilmesi hala önemini koruyan ve üzerinde durulması gereken bir önlem olarak görünmektedir. Gelecek yabancı turistlerin kaçırılması endişesi sınırdan giren yabancıların sağlık kontrolü önündeki en büyük engeldir. Buna rağmen bazı hastalıkların endemik olduğu ya da salgın yaptığı ülkelere gelen kişiler sınır girişlerinde kontrol edilebilir. Bu ise, sınır girişlerinde nicel ve nitel olarak yeterli insangücü ile, teknik ve ekonomik olanaklarla donatılmış sağlık birimlerinin varlığına bağlıdır.

Gezisinden ülkesine dönen vatandaşların sağlık kontrolünden geçirilmesinin önünde, yabancılar da olduğu gibi, herhangi bir psikolojik bir engel yoktur. Bu kontrolleri yapabilmemenin iki yolu vardır; a) sınır kapılarında kontrol etmek, b) yerleşik olduğu mahallede kontrol etmek. Bu seçeneklerden genellikle birincisi üzerinde durulur. Oysa sınır kapılarında bu türden kontrolleri yapmak pratik olarak olanaklı değildir. Bu nedenle yurtdışından dönen kişilerin yerleşik oldukları yerdeki sağlık birimlerinde kontrol edilmesi daha doğru olur. Bu ise, güçlü, kayıtları düzenli ve teknik olanakları gelişmiş bir temel sağlık hizmetlerinin varlığını gerektirir.

Turistin hastalık yayması düşünüldüğünde genellikle sınırlar aklı gelir ve yalnızca girişlerde kontrol yapılması düşünülür. Bu metnin buraya kadar olan bölümde de daha çok hastalık etkenlerinin sınır girişleri ve çıkışları üzerinde ya da turizmin hastalık etkenlerini ülkeler arası taşınması örnekleri üzerinde duruldu. Oysa, turizm yalnızca sınır boylarında yapılmamaktadır. İster yerli isterse yabancı olsun turistin esas gezdiği yer ülkenin içindeki çeşitli bölgeler olmaktadır. Bu bağlamda, yabancı turistin bile, etkeni nereden aldığı çok önemli olmamaktadır. Hastalığı ister dışardan getirsin isterse turist olarak bulunduğu ülkeden almış olsun, sonuçta hastalıkların turist olarak bulunduğu ülkenin bölgeleri arasında yayılmasına neden olmaktadır. Bu nedenele de iç turizm ile dış turizm arasında önemli bir fark yoktur ve turistin yarattığı tehlike esasen yurtiçinde cereyan etmektedir. Ülkenin herhangi bir bölgesinde bulaşıcı hastalığa yakalanan bir turist bu etkeni ülkenin diğer bölgelerine kolayca yayabilmektedir. Çünkü, çok hareketli bir nüfus olmasının yanında konaklama ve beslenmesinde azami tasarrufu hedefleyen bir nüfustan oluşmaktadır. Turistlerin, yurtiçi hareketleri ile bulaşıcı hastalık yaymalarını önlemenin, teorik olarak, iki yolu vardır: a) Turistlerin bölgeler arası geçişinde (girişte ya da çıkışta) sağlık kontrolünden geçirilmesi, b) Ülkenin altyapısının, çevresinin bulaşıcı hastalık yayılımına uygun olmaması ve herhangi bir bulaşıcı hastalık görüldüğünde her türden çabuk ve etkili bir reaksiyon veren temel sağlık hizmetleri örgütüne sahip olmaktır. Birinci seçeneğin hem pratik bir yol olmadığı hem de yabancı ve yerli turistleri olumsuz etkileyerek, ülke turizminin gelişmesini engelleyeceği tartışma götürmez.

Açıklanan tüm bu nedenle, bulaşıcı hastalıkların turizm yolu ile yayılmasını önlemenin en etkili yollarından biri, her türden bulaşıcı hastalığa karşı çabuk ve etkili bir reaksiyon veren temel sağlık hizmetleri örgütüne sahip olmaktır. Bu durumda, turistler aracılığı ile gelen bir etkenin başlatacağı bulaşıcı hastalık, gürülür görülmez ya da çıkar çıkmaz, salgın boyutuna ulaşmadan kontrol altına alınarak, baskılanabilir. Buna ek olarak, turistler için de iyi bir kayıtlama ve bildirim sisteminin kurulması düşünülebilir. Böylece herhangi bir bölgede bulaşıcı hastalığı olduğu saptanan turist hakkında gittiği diğer bölge haberdar edilerek gerekli önlemleri alması sağlanabilir.

Bulaşıcı hastalıkların hemen tamamına yakını çevresi ve çevre kontrol hizmetleri iyi olan ülkelerde yerleşmez ve yerleşemez. Bulaşıcı hastalıkların yerleşme fırsatı bulamadığı bir ortam yaratılması halinde, turizm yolu ile bulaşıcı hastalık etkenlerinin gelmesinden korkmaya gerek yoktur. Suyu, gıdaları temiz olan, atıkları uygun bir biçimde kontrol edilen, toplumu ve turizm sektöründe çalışanları bilinçli bir ülkeye bulaşıcı hastalık etkeni gelse bile, bu etken en çok sporadik bir iki hasta yaratmaktan öteye geçemez.

Bu bilgiler göz önüne alındığında, turistik faaliyetlerle bulaşıcı hastalık etkeni taşınmasını önlemede esas olanın ülkelerde / toplumlarda bulaşıcı hastalıkların kontrol altına almak olduğu anlaşılır. Bunun ise, ülkenin ya da bölgenin sağlıklı bir çevre ve güçlü bir temel sağlık hizmetleri örgütüne sahip olması ile eş anlamlı olduğu bilinmektedir. Başka bir anlatımla ülkeler ve bölgeler arasında bulaşıcı hastalık etkeni taşınmasını önlemenin en köklü ve kolay yolu sağlıklı bir çevre ve güçlü bir temel sağlık hizmetleri kurmaktır.

2. Turistin, gezisini güvenle tamamlamasını sağlamak: İster yurt içi isterse yurt dışından gelsin turistin güvenle gezi yapabilmesi iki temel esasa dayanır: a) Kişinin gezi için sağlık sakıncasının olmaması, b) gezi sırasında hastalanmaması.

Başta yolculuk olmak üzere, her türden turistik eylem bazı hastalıkların prognozunu olumsuz etkiler ve kişi için sağlık riski yaratır. Bu durumda olan kişilerin geziye çıkmaması ya da turistik eylemlerine sınır koyması gerekir. Örneğin; ağır kardiyovasküler ya da merkezi sinir sistemi sorunu olanlar, ağır ya da riskli ameliyat nekahatinde olanların geziye çıkması önerilmez. Bunların gezilerini önlemek teorik olarak iki şekilde olabilir. Birinci seçenek, geziye çıkacak herkesin zorunlu bir sağlık kontrolünden geçirilerek sağlık sakıncası olanlara izin vermemektir. Bu seçenek hem pratikte uygulanabilir değil hem de günümüzde gelişen demokrasi anlayışı ile bağdaşmaz. İkinci seçenek ise toplumun bilinçli kılınması ve geziye çıkacakların bilgilendirilmesi yoludur. Bu amaçla, ülkedeki genel sağlık eğitimine ek olarak, yolculuğa çıkmaya hazırlanan kişilere ulaşabilecek eğitim materyali dağıtımı (yolculuk bileti alanlara broşür verilmesi gibi) yararlı olur. Ayrıca, hekimlerin bilinçli olması ve hizmetleri sırasında bu tür hastalık tanısı koydukları hastaları eğitmesi ve uyarmaları gereklidir. Bunun yapılabilmesi için, güçlü ve insanların kolayca ulaşabileceği, her istediğinde kolayca sağlık kontrolünü yaptırabileceği bir sağlık örgütünün olması gerektiği tartışma götürmez. Ancak böyle bir ortamda geziye çıkacak insanlar kendisine sağlık kontrolü yaptırarak ondan sonra seyahate çıkmayı düşünür.

Turistlerin gezi sırasında hastalanması denildiğinde ise, akla daha çok bulaşıcı hastalıklar gelir. Turistin bulaşıcı hastalığa yakalanmadan gezisini tamamlayabilmesi ülke ya da bölgenin çevre altyapısının iyi ve sağlık hizmetlerinin yeterli olmasına ve özellikle de çevre denetimlerinin iyi yapıyor olmasına bağlıdır. Ülkenin ya da bölgenin suyu, gıdası, ulaşım araçları, konaklama tesisleri, otelleri, motelleri ve benzeri yaşam alanları iyi bir şekilde kontrol ediliyorsa turizm sağlığı anlamında ve ek olarak yapılacak fazla birşeye gerek yoktur. Bu konuda da esas yapılması gereken ülkenin temel sağlık hizmetlerini ve çevre altyapısını kurmuş olmaktır. Buna ek olarak, turizm mevsiminde birdenbire nüfusu artacak olan bölgenin, kanalizasyon, su şebekesi ve gıda dağıtımı gibi hizmetlerinin artan kapasiteyi karşılayabilecek ve kontrol birimlerinin olanaklarının kontrolları aksatmayacak düzeyde olması gerekir. Özellikle hizmetlerin planlanması aşamasında turizm sezonunun getireceği

yükler öngörülmesi ve bu artışı karşılayabilecek insangücü, malzeme ve araç gerecin planlaması ve ikmalinin iyi yapılması gerekir.

3. Turiste, kaliteli bir sağlık hizmeti sunmak: Turistlere kaliteli bir sağlık hizmeti sunabilmenin iki yolu vardır: a) Turistlere hizmet veren özel bir sağlık örgütü kurmak, b) Ülkede var olan sağlık hizmetlerinin kalitesini yükseltmek.

Birinci seçenek; yani turisler için özel bir sağlık hizmeti ağı kurarak onlara topluma verilenden daha kaliteli bir hizmet sunulması yolu pratik ve akılcı gibi görünebilir. Oysa, gerek koruyucu hizmetler ve gerekse tedavi edici hizmetler açısından turistler için ayrı bir sağlık hizmeti ağı oluşturmak hem pratik hem de ekonomik değildir. Ayrıca böyle bir uygulama yapmak etik de değildir. Bu nedenle de bu seçenek düşünülemez ve düşünülmemelidir. Turistlerin her türlü sağlık hizmeti ülkedeki mevcut sağlık sistemi üzerinden yürütülmek zorundadır. Bu durumda ise, turistlere hastalanmaları halinde, kaliteli bir sağlık hizmeti sunabilmek, o ülkenin o bölgenin iyi bir sağlık sektörüne sahip olması toplumuna da kaliteli sağlık hizmeti vermesi ile eş anlamlıdır. Başka bir deyişle, bir ülkenin kendi toplumuna verebildiği sağlık hizmetlerinin kalitesi, turistlere de verebileceği hizmet ve hizmet kalitesinin aynasıdır.

Genel sisteme ek olarak ve turizm özelinde; turistlerin geldikleri ülke ya da bölgede sahip oldukları sağlık güvencelerinin geziye gittikleri ülkede de devam etmesi çok önemlidir. Bu nedenle de uluslararası bağlantılar kurularak ilgili ülkelerle sağlık sigortası anlaşmaları yapılması gerekir. Aksi takdirde, ya turist sağlık hizmeti alamaz ya da turiste verilen hizmetin karşılığı alınmaz ki; her iki durumda doğru değildir.

Özellikle yurtdışından gelen turistlere, ülkenin sağlık sistemi, hastalanmaları halinde başvuracakları sağlık kuruluşları, ilaçlarının nereden ve nasıl temin edecekleri, sağlık yardımı isteyebilecekleri telefon numaraları gibi konularda bilgiler veren eğitim materyalinin dağıtılması gerekir.

Turistlerin sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerinden ne denli yaralandıkları konusunda bilgi edinebilecek bir kayıt sisteminin olması hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi açısından yararlı olur. Bu nedenle de, genel kayıt sistemine ek olarak turistlere verilen hizmetler ve sağlık sorunları konusunda bilgi toplanmasını olanaklı kılacak bir kayıt sisteminin düşünülmesi gerekir.

Genel sağlık sistemi ve sağlık hizmetlerine ek olarak, belli kapasitenin üzerinde turist ağırlayan kuruluşların mutlaka turizm hekimliği konusunda eğitilmiş bir hekim bulundurması yararlı olabilecek diğer bir uygulamadır.

Yukarıda özetlenen bilgiler göz önde bulundurulduğunda, turizm sağlığı hizmet ve uygulamaları ile toplumda var olan sağlık hizmetleri sistemi ve sağlık sorunlarının birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği açıktır. Bir ülkedeki sağlık örgütlenmesindeki aksaklıklar, insangücü alanındaki eksiklikler ile çevre sağlığı hizmetlerindeki sorunlar çözülmeden iyi bir turizm sağlığı hizmeti de verilemez. Turizm sağlığı denilince, yönetimlerin aklına daha çok sınırlarda alınacak önlemler gelmektedir. Oysa, etken taşıyan insanların ya da malzemelerin bir bölgeden diğerine geçişini önlemek olanaksız denecek derecede zordur. Bu nedenle de turist alan bölgeler, bulaşıcı hastalıkların salgın yapmasını önleyecek bir ortam sağlayamamış ise, etkenin gelmesi ile birlikte salgının oluşması da kaçınılmaz olacaktır. Bundan ötürü, turizm sağlığı hizmetlerinde esas amaç ya da edef ülkenin temel sağlık hizmetlerini kurmak ve geliştirmek olmalıdır.

Aynı şekilde, eğer bir ülke ya da bölgede toplumuna kaliteli bir sağlık hizmeti sunacak sağlık birim ve kurumları yoksa, gelecek olan turistlere de kaliteli bir sağlık hizmeti sunulması zordur. Her türlü ilacın kolayca bulunabildiği bir sağlık ortamı, her türlü periodik kontrolün yapılabildiği bir sağlık sistemi kuramayan ülkelerde bu olanaklar turistler için de sağlanamaz. Sağlık güvence sistemlerinin iyi çalışmadığı ülkelerde turistlere de iyi bir sağlık güvencesi verilemez.

Sonuç olarak; turizm sağlığı hizmetleri ile ÷lkelerde var olan sağlık sistemleri birbiri ile çok yakından ilgili olup, öncelik ün son iki seçenek olduğu görülür ve anlaşılabilir. Bunun üzerine merkezde turizm sağlığı ile ilgili bir birin kurulması, illerde turizm sağlığı ile birilerinin sorumlu kılınması ya da büyük turistik tesislerde turizm sağlığı konusunda eğitim almış hekim bulundurulması ve benzeri işler düşünölmeli ve yapılmalıdır.